

Nils Mortensen

Indledning

Det er en gammel erfaring, at mennesket er underkastet bindinger og nødvendighed, men at det også kan handle og vælge. Denne problematik afspejles i samfundsteorien og diskuteres som spørgsmålet om strukturel determinisme versus aktørfrihed.

Modstillingen optræder hos samfundsteoriens klassikere: For eksempel findes der hos Marx både strukturalistisk prægede lovmæssighedsperspektiver og aktørteoretiske elementer, og Weber opererer med teser om en omsiggribende samfundsmæssig rationalisering samtidig med en handlingsteori med aktøren i centrum. Senere udgør en tematisering af strukturperspektiv versus aktørperspektiv et vigtigt element hos Parsons, som bestræbte sig på at forstå den sociale orden ud fra en »voluntaristisk handlingsteori« (se Alexander og Giesen, 1987).

Den samtidige tilstedeværelse af aktør- og strukturperspektiver hos en og samme teoretiker har altså været en tradition i samfundsteorien. Denne tradition blev brudt i 1960'erne og 1970'erne. I stedet opstod indbyrdes stridende skoledannelser af enten rent strukturalistisk eller ren aktørmæssig art, for eksempel marxistisk strukturalisme, sociologisk interaktionisme og rational choice-teori (se Cuff og Payne, 1979).

For tiden er der i den internationale teoridebat mange eksempler på en genopvækning af den klassiske samfundsteoris problemstillinger. I denne forbindelse er struktur/aktørmodstillingen igen kommet i fokus (Alexander, 1988). Især er der en bemærkelsesværdig ambition hos toneangivende teoretikere som englænderen Anthony Giddens og amerikaneren Jeffrey C. Alexander om at udvikle nye teoretiske begreber, som kan løse de traditionelle modsætninger (Alexander og Giesen, 1987, Giddens, 1984).

Struktur- og aktørperspektiver blev i foråret 1990 valgt som samlende tema for Ph.D-programmet på Institut for Statskundskab ved Aarhus Universitet. Dette blev gennemført dels ved en fælles læsning af Giddens' *The Constitution of Society* og dels ved en række forelæsninger om emnet. Henrik S. Jensens, Curt Sørensens og Nils Mortensens artikler i dette nummer tager udgangspunkt i deres indlæg i denne forelæsningsrække.

Henrik S. Jensen koncentrerer sig i sin artikel om modsætningen mellem metodologisk individualisme og metodologisk kollektivism, som både findes i borgerlig og marxistisk samfundsteori. Herudfra fastlægges fire grundpositioner i samfundsteorien, som repræsenteres af Max Weber, Emile Durkheim, Louis Althusser og Jon Elster. Med modstillingen mellem metodologisk individualisme og kollektivism indkredses et fundamentalt skisma i struktur/aktørmodstillingen.

Curt Sørensen diskuterer modstillingen mellem objektivitet og handlen i den historisk materialistiske tradition. Nyere marxistiske eksempler på rationel aktørteori hos Jon Elster og Adam Przeworski og på konsekvent strukturalisme hos Theda Skocpol diskuteres i lyset af Marx' overvejelser. Curt Sørensen viser, at Marx' over hundrede år gamle teoretiske betragtninger har stor friskhed, finger-spidsfølelse og rummelighed i synet på forholdet mellem social objektivitet og social handlen. Den afsluttende understregning af Marx' fundamentalt antiderministiske syn på samfundsudviklingen er en tankevækkende kommentar til udbredte fortolkninger af Marx.

Nils Mortensen fokuserer på den aktuelle ambition i samfundsteorien om at ophæve struktur/aktørmotstillingen. I denne sammenhæng vies Giddens' strukturationssteori særlig opmærksomhed. Artiklen peger på de komplicerede og mangedimensionale analytiske problemer, der er involveret såvel i traditionelle struktur- og aktørperspektiver som i aktuelle forsoningsforsøg. Det understreges videre, at de nyere teoretiske forsøg på at integrere strukturer og aktører må sammenholdes med de forandringer, der sker i aktuelle samfundsstrukturer og handlemuligheder.

Jørgen Elkjær har sine hovedpointer i en konkret diskussion af årsager til faldet i danske politiske partiers medlemstal. I denne forbindelse inddrages en række empiriske undersøgelser, inklusive ikke tidligere offentliggjorte sekundæranalyser. Årsagerne til faldet i medlemskab analyseres først ud fra strukturelle ændringer, især i erhvervs- og mediestruktur, og dernæst ud fra aktørernes cost-benefit-overvejelser. Det viser sig her, at det ikke behøver at være et problem at kombinere struktur- og aktørforklaringer i praksis. Tværtimod glider de i artiklens konkrete forklaringer ofte sammen og supplerer hinanden.

For den læser, som ønsker en uddybning af det indtryk af de mange facetter i struktur/aktørproblemet, som dette temmanummer giver, kan der henvises til Alexander og Giesens antologi (1987), som giver et godt overblik over synspunkter i den aktuelle internationale teoridebat, og til Lundquists (1984) og Rothsteins (1988) artikler, som diskuterer struktur/aktørproblemstillingen i en mere specifik politologisk sammenhæng.

Litteratur

- Alexander, Jeffrey C. (1988). »The New Theoretical Movement«, pp. 77-101 i Neil J. Smelser (ed.), *Handbook of Sociology*, Newbury Park: Sage.
- Alexander, Jeffrey C. og Bernhard Giesen (1987). *The Micro-Macro Link*, Berkeley: University of California Press.
- Cuff, E. C. og G. C. F. Payne (1979). *Perspectives in Sociology*, London: Allen og Unwin.
- Giddens, Anthony (1984). *The Constitution of Society*, Cambridge: Polity Press.
- Lundquist, Lennart (1984). »Aktörer och strukturer«, *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 87. årgang, nr. 1, pp. 1-22.
- Rothstein, Bo (1988). »Aktör-Strukturansatsen: Ett metodisk dilemma«, *Statsvetenskaplig Tidskrift*, 91. årgang, nr. 1, pp. 27-39.